

ÖZET

Eski Uygur Türkçesi,Türk dilinin eski dönemlerinde konuşulmuş ve yazılmış Türk dilinin tarihi dönemlerinden biri olup, Türk dilinin tarihî dönemlerinden olan Eski Türkçe döneminin Köktürkçe'den sonraki ikinci kısmını oluşturur.Bu dönemde Türkler birçok kültür ile etkileşim içine girmişlerdir.Bu durum dilin yapısında da kendisini göstermiştir.Yine bu dönemde,değişik kültürlerle etkileşimle birlikte,dilimize ilk kez yabancı kaynaklı kelimeler girmeye başlamıştır.Sanskritçe,Soğdça,Toharca,Çince kelimeler bunlardan bazılarıdır.

Eski Türkçenin gramerini yazmış olan Annemarie von Gabain,Uygur metinlerini *y* ve *n* ağzı olmak üzere iki ayırır.Köktürkçedeki *n* sesini *n*'ye çeviren metinler, *n* ağzını, *y*'ye çeviren metinler, *y* ağzını oluşturur.Mani metinleriyle Köktürk harfli yazmalar çoğunlukla *n* ağzını,Burkan metinleri ise *y* ağzını temsil ederler.(Gabain 1988:2-3)

Bu çalışmamızda Eski Uygur Türkçesinde kullanılan, ablatif,genitif,gelecek zaman,şart eki ve çokluk eklerini,örnekler ve kelime tahlilleri ile gösterip,bu eklerin özelliklere kısaca değineceğiz.

Anahtar Kelimeler: Eski Uygur Türkçesi,Uygurca,Kelime tahlilleri

1.Giriş

1.1 Ablatif Hali Eki :

Eski Uygur Türkçesinde ablatif hali eki çoğunlukla +*Dın* 'dır.

Örnek: a) Taştın(< *taş+ tın*) sözcüğü *taş* "dış,dışarı" + *tın* şeklinde oluşmuştur.*Taştın* kelimesi, *taş* "dış,dışarı" İ.K, +*tın* ise ablatif hali ekinden oluşmuştur.

b) Tiltin(< *til+ tin*) sözcüğü *til* "dil" + *tin* şeklinde oluşmuştur.*Tiltin* kelimesi, *til* "dili" İ.K, +*tin* ise ablatif hali ekinden oluşmuştur.

c) Töpüdin(< *töpü+ din*) sözcüğü *töpü* "tepe" + *din* şeklinde oluşmuştur.*Töpüdin* kelimesi, *töpü* "tepe" İ.K, +*din* ise ablatif hali ekinden oluşmuştur.

1.2 Genitif Hali Eki :

Eski Uygur Türkçesinde genitif hali eki hem ünlülerden hem ünsüzlerden sonra +*nIng* biçimindedir.

Örnek: a) Biligning(< bil - i - g +ning) sözcüğü bil- i - g "bilgi" + ning şeklinde oluşmuştur. *Biligning* kelimesi, bil "bil-" F.K, -i yardımcı ses,+g F.İ ,ning ise genitif hali ekinden oluşmuştur.

b) Tengrilerning (< tengri +ler + ning) sözcüğü tengri "tanrı" + ler + ning şeklinde oluşmuştur. *Tengrilerning* kelimesi, tengri "tanrı" İ.K,+ler Ç.E , +ning ise genitif hali ekinden oluşmuştur.

c) Yastukning(< Yastuk+ ning) sözcüğü yastuk "yastık" + ning şeklinde oluşmuştur. *Yastukning* kelimesi, yastuk "yastık" İ.K, +ning ise genitif hali ekinden oluşmuştur.

1.3 Gelecek Zaman Eki :

Eski Uygurca Türkçesinde gelecek zaman eki +gAy 'dir.

Örnek: a) Kelgey(< kel - gey) sözcüğü kel- "gel-" - gey şeklinde oluşmuştur. *Kelgey* kelimesi, kel- "gel-" F.K, +gey ise gelecek zaman ekinden oluşmuştur.

b) Bolgay(< bol- gay) sözcüğü bol- "ol-" - gay şeklinde oluşmuştur. *Bolgay* kelimesi, bol- "ol-" F.K, -gay ise gelecek hali ekinden oluşmuştur.

c) Bilgey(< bil- gey) sözcüğü bil- "bil-" - gey şeklinde oluşmuştur. *Bilgey* kelimesi, bil- "bil-" F.K, -gey ise gelecek hali ekinden oluşmuştur.

1.4 Şart Kipi :

Eski Uygur Türkçesinde +sAr ekinden sonra, şahıs zamirlerinin kullanılmasıyla şart kipi oluşmuştur.

Örnek: a) Barsar men(< bar - sar - men) sözcüğü bar- "var-,git-" - sar - men şeklinde oluşmuştur. *Barsar men* kelimesi, bar- "var-,git-" F.K, +sar Ş.E ve +men 1.t.ş.zamirinden oluşmuştur.

b) Tegser siz (< teg - ser - siz) sözcüğü teg- "ulaş-" - ser - siz şeklinde oluşmuştur. *Tegser siz* kelimesi, teg- "ulaş-" F.K, +ser Ş.E ve +siz 2.ç.ş.zamirinden oluşmuştur.

c) Bolsar biz (< bol - sar - biz) sözcüğü bol- "ol-" - sar - biz şeklinde oluşmuştur. *Bolsar biz* kelimesi, bol- "ol-" F.K, +sar Ş.E ve +biz 1.ç.ş.zamirinden oluşmuştur.

1.5 Çokluk Eki :

Eski Uygur Türkçesinde her türlü isim,zamir ve sıfatta kullanılan çokluk eki +IAr 'dir.

Örnek: a) Sizler(< siz+ ler) sözcüğü siz "siz" + ler şeklinde oluşmuştur.Sizler kelimesi, siz "siz" 2.ç.ş.zamiri, +ler ise çokluk ekinden oluşmuştur.

b) Igaçlar(< ıgaç+ lar) sözcüğü ıgaç "ağaç" +lar şeklinde oluşmuştur.Igaçlar kelimesi, ıgaç "ağaç" İ.K, +lar ise çokluk ekinden oluşmuştur.

c) Köller(< köl+ ler) sözcüğü köl "göl" +ler şeklinde oluşmuştur.Köller kelimesi, köl "göl" İ.K, +ler ise çokluk ekinden oluşmuştur.

2.Sonuç

Yukarıda Eski Uygur Türkçesindeki ; ablatif,genitif,gelecek zaman,şart ve çokluk eklerini,herbirine üçer örnek vererek tahlil ettik.Bu örneklerden yola çıkarak, Eski Uygur Türkçesindeki bu ekler için şu sonuçları söyleyebiliriz:

a) Eski Uygur Türkçesinde ablatif halinin asıl eki +DIn 'dır ve bu ek kısmî uyuma tabiidir.(BKZ. 1.1 Örn c)

b) Eski Uygur Türkçesinde genitif hali eki hem ünlülerden,hem ünsüzlerden sonra +nIng biçiminde olup ek kısmî uyuma tabiidir.

c) Eski Uygur Türkçesinde gelecek zaman eki +gAy olup bu ek uyuma tabiidir.

ç) -sAr eki Köktürkçede zarf-fiil eki olarak kullanılmaktaydı; henüz şart kipi oluşmamıştı.Eski Uygur Türkçesinde ise +sAr ekinden sonra şahıs zamirlerinin kullanılmasıyla şart kipi oluşmuştur.(BKZ.1.4)

d) Köktürkçede sadece kişi,konçuy gibi insanla ilgili kelimelerde kullanılan +IAr çokluk eki,Eski Uygur Türkçesinde her türlü isim,zamir ve sıfatta kullanılabilen genel çokluk eki haline gelmiştir ve çokluk eki uyuma tabiidir.(BKZ.1.5)

KAYNAKÇA:

1)ERCİLASUN,Ahmet(2000), *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*,Ankara:Akçağ Yayınları

2)BAYAT, Fuzuli ve MİNARA, Esen Aliyeva (2008). *Eski Türkçe Sözlük. İstanbul: Yalın Yay.*

3)CAFEROĞLU, A. (1968). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: TDK Yay.

4)GÖTZ-VOTTELER, Katrin (2008). "Describing semantic valency". *Trends in Linguistics, Studies and Monographs: Valency: Theoretical, Descriptive and Cognitive Issues* (eds. Herbst, Thomas Götz-Votteler, Katrin). Mouton de Gruyter. 37–49.

5)VON GABAIN, A. (1954). *Türkische Turfan Texte VIII In Brāhmīschrift*. Berlin: Verlag der Akademie der Wissenschaften.